

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.179.19>

Data przesłania artykułu: 18.04.2023

Data akceptacji artykułu: 24.10.2023

MATEUSZ WIŚNIEWSKI

Uniwersytet Wrocławski, Polska

(University of Wrocław, Poland)

Nazwy obcych realiów w dziewiętnastowiecznym czeskim przekładzie *Narzeczonej z Abydos* Lorda Byrona

The names of foreign realities in the 19th-century Czech translation of *The Bride of Abydos* by Lord Byron

Abstract

The article deals with the description and analysis of the names of foreign realities appearing in the Czech translation of ‘The Bride of Abydos’ by Lord Byron. In this work, the author included many names, both proper common ones, associated with the oriental world, most often Turkish, distant and foreign to the average reader of the book and its translation in the mid-nineteenth century. The article focuses on the functional and communicative aspects of the used names, which are characterized by formal and semantic diversity in the Czech language.

Keywords: Czech, Turkish, Loanwords, Language Contact, Translation

Názvy cizích reálií v českém překladu z devatenáctého století *Nevěsty z Abydu* od Lorda Byrona

Shrnutí

Článek se zabývá popisem a analýzou názvů cizích reálií vyskytujících se v českém překladu *Nevěsty z Abydu* od Lorda Byrona. V tomto literárním díle autor zahrnul mnoho jmen – vlastních i obecných – spojených s orientálním světem, nejčastěji tureckým, vzdáleným a cizím běžnému

čtenáři originálu i překladu v polovině devatenáctého století. Článek se zaměřuje na funkční a komunikační aspekty používaných názvů, které se v českém jazyce vyznačují formální a sémantickou rozmanitostí.

Klíčová slova: čeština, turečtina, přejímka, jazykový kontakt, překlad

W powszechnej świadomości Turcja kojarzyć się może współcześnie (oprócz popularnych seriali oraz coraz chętniej oglądanych w serwisach streamingowych filmów) przede wszystkim z krajem wakacyjnym, popularnym miejscem letniego wypoczynku dziesiątek tysięcy Polaków, Polek, Czechów i Czeszek oraz oczywiście przedstawicieli innych nacji, którzy — zanim do Turcji pojedą — czytają (i oglądają!) o niej dziś zwykle w Internecie: na różnego rodzaju stronach biur podróży, blogach czy w informatorach mających na celu przybliżenie tego z jednej strony nieodległego pod względem długości podróży, ale z drugiej — wciąż teoretycznie egzotycznego państwa. Odbiorcy takich turystycznych komunikatów wraz ze swoim zainteresowaniem spotykają się z nowymi, nieznanymi w naszych językach nazwami — onimami i apelatywami, które opisują obce kulturowo realia — to, co inne, mniej znane, nietypowe (por. Daneš, 2009, s. 234).

Możemy założyć, że współczesny człowiek zwykle bez trudu poradzić sobie może ze zidentyfikowaniem obcej nazwy, której nie rozumie — dzięki Internetowi względnie łatwo odnajdzie zarówno nieznanne miasta (na przykład Abydos), regiony czy atrakcje turystyczne, jak i na przykład nazwy potraw czy przedmiotów codziennego użytku. Nie jest już zatem konieczny bezpośredni, fizyczny kontakt między różnymi wspólnotami językowymi, co przez kilkanaście stuleci było naturalne (przynajmniej do momentu upowszechnienia się druków i różnych przekładów) i w konsekwencji bezpośrednio i pośrednio wpływało na rozwój języków (por. Boček, 2010, s. 18).

Zupełnie inna sytuacja ma miejsce w przypadku komunikatów starszych, których czytelnicy nie mogli identyfikować nazw obcych realiów tak szybko, jak to jest możliwe teraz. Warto pamiętać, że co najmniej od czasów odkryć geograficznych przełomu XV i XVI wieku, kiedy w polu zainteresowań europejskiego odbiorcy zaczynały pojawiać się zupełnie nieznanne do tamtego czasu obszary, kultury i języki, istniała potrzeba opisywania i tłumaczenia nowego, egzotycznego świata, co odzwierciedlało się w różnych formach literackich — od podań i legend, map, kronik, dzienników czy artykułów aż do literatury pięknej.

Przykładami tekstów, których treść zasadniczo odnosi się do obszaru mniej więcej (albo co najmniej) współczesnej Turcji, może być dziewiętnastowieczna literatura, a szczególnie jej przekłady, które — w przypadku czeskich czytelników i czytelniczek okresu odrodzenia narodowego — miały wzmacniać świadomość narodową, poszerzać ich horyzonty poprzez ukazanie nieznannej rzeczywistości i nakreślać nowe tematy i pomysły artystyczne (Bečka, 1982, s. 420). Chodzi tutaj zarówno o dzieła tłumaczone bezpośrednio z bliskowschodnich języków, takich

jak między innymi perski, arabski, armeński (ormiański) czy turecki właśnie, ale i przekłady książek tłumaczonych wcześniej na jakiś inny język (na przykład francuska wersja *Księgi tysiąca i jednej nocy*) oraz oryginalnych tekstów zachodnioeuropejskich pisarzy, którzy zgodnie z duchem czasu poruszali modny wówczas temat Orientu (Bečka, 1982, s. 421–429; zob. też Bláhová, Petrbock, 2008).

Jednym z nich jest przetłumaczona na język czeski po raz pierwszy w 1854 roku powieść Lorda Byrona *The Bride of Abydos*, napisana w 1813 roku. Autorem czeskiego tłumaczenia¹ jest Josef Václav Frič (1829–1890), pisarz, dziennikarz i polityk, którego bogata działalność literacka obejmuje zarówno lirykę, epikę i dramaty, jak i wiele przekładów (zwłaszcza francuskich komedii) (Homolová, Otruba, 1982, s. 66–67; Řepková, 1985, s. 748–752). W tureckiej powieści *Nevěsta z Abydu: pověst turecká* o typowej romantyczno-orientalnej historii emocjonalnej czytelnik odnaleźć może wiele nazw obcych realiów, które w pierwszej połowie XIX wieku jawić się mogły europejskiemu odbiorcy jako nowe, dalekie, nieznanne.

Nazwy obcych realiów a problemy terminologiczne

Na potrzeby niniejszego artykułu spróbujemy usystematyzować pewne zagadnienia terminologiczne, które łączą się ze skomplikowaną i niezwykle różnorodną problematyką zapożyczeń językowych bezpośrednio związanych z nazwami obcych realiów. Jako użytkownicy języka (języków) spotykamy się z nimi na co dzień, jednak ich precyzyjne opisanie wymyka się jednoznacznym klasyfikacjom i metodom.

Zapożyczenia to obce w strukturze języka elementy — wyrazy, zwroty, typy derywatów, formy fleksyjne, konstrukcje składniowe czy związki frazeologiczne (Markowski, 2004, s. 1692; Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 542; Nekula, 2017a), które w języku widoczne są najbardziej w zasobie leksykalnym. W zależności od tego, z jakiego języka pochodzą i jak intensywny na przestrzeni wieków był kontakt między przedstawicielami danych wspólnot językowych, mówić możemy o dużych i dobrze zbadanych grupach zapożyczeń — w języku czeskim będą to na przykład germanizmy (Newerkla, 2017) czy romanizmy (Radimský, 2017) oraz oczywiście anglicyzmy (Bozděchová, 2017) — lub o zapożyczeniach okazjonalnych, do których w naszym przypadku należą pożyczki z języka tureckiego, czyli turcyzmy. Zaprezentowane definicje sygnalizują problematykę zapożyczeń jedynie w podstawowym wymiarze, głębiej bowiem poruszać można o wiele bardziej złożone aspekty tematu związane z zagadnieniami między innymi kontaktu językowego, etymologii czy przejęć (nie)bezpośrednich (zob. na przykład Nekula 2017a; Nekula 2017b; Večerka 2006, s. 194).

¹ Autorem pierwszego polskiego przekładu (*Dziewica z Abidos*) z roku 1821 jest Władysław Ostrowski, natomiast drugiego (*Naręczona z Abydos* — 1838), jak można ocenić: bardziej udanego — Antoni Edward Odyniec (por. Krajewska, 1980, s. 161–164).

Samo pojęcie turcyzmu, czyli zapożyczenia z dużej rodziny języków turkij-skich (Milewski, 2004, s. 128–129; zob. też Majtczak, Sieradzka-Baziur, Mika, 2013, s. 93–107), w językach słowiańskich, w tym czeskim i polskim, obecne jest od stuleci, jednak w badaniach nad oboma językami widoczna jest różnica w podejściu metodycznym: turcyzmy w polszczyźnie są dość dobrze opisane (zob. między innymi Kowalski, 1928; Reychman, 1965; Turek, 2001; Stachowski, 2007), za to termin ten w odniesieniu do języka czeskiego w językoznawczej bohemistyce pojawia się marginalnie. Znaleźć go można jednak w słownikach etymologicznych (między innymi Holub, Kopečný, 1952; Rejzek, 2001; Machek, 2010) i wyrazów obcych (na przykład Petráčková, Kraus, 2001).

Zauważyć można natomiast, że w czeskiej lingwistyce odpowiednie wyrazy obcego pochodzenia częściej niż turcyzmy klasyfikowane są szerzej — występują najczęściej jako orientalizmy (por. Malečková, 2021, s. 159–198), a część z nich może być rozpoznawana również jako arabizmy ze względu na pierwotną najprawdopodobniej ich proveniencję oraz fakt, że język turecki mógł być w ich przypadku językiem-pośrednikiem (zob. na przykład Karlíková, 2017; Best 2005, s. 62). Sytuacja jest więc skomplikowana: przy określaniu pochodzenia jakiegoś słowa należy wziąć pod uwagę naprawdę wiele czynników językowych, kulturowych, historycznych i społecznych, a przy prowadzeniu takich badań trzeba wykazać się kompetencjami interdyscyplinarnymi.

Bez względu na odmienne podejścia polskich i czeskich badaczy do zagadnienia turcyzmów należy stwierdzić, że zapożyczenia takie występują w obu językach najczęściej w planie leksykalnym, a w tym zasobie wyrazów możemy wyróżnić pewne kategorie funkcjonalne; jedną z nich są egzotyzy — wyrazy nazywające obce realia, których desygnaty (raczej) nie występują w języku, do którego są przejmowane, a więc jawią się jako nowe i obce, czyli egzotyczne (por. Markowski, 2004, s. 1694).

Zorientowany na Orient

To właśnie przede wszystkim egzotyzmami określić możemy nazwy obcych realiów pojawiające się w czeskim tłumaczeniu *Narzeczonej z Abydos* Lorda Byrona (1788–1824). Bliskowschodni turecki świat przedstawiony w dziele Byrona przepelniony jest wyrazami, których użycie pełni specyficzne funkcje komunikacyjne — ma przenieść czytelnika w obcą scenerię i opowiedzieć klasyczną romantyczną historię miłosną, która — choć uniwersalna — rozgrywa się w realiach obcych europejskiemu odbiorcy pierwszej połowy XIX wieku. Choć przekład rządzi się swoimi prawami i akurat w przypadku analizowanego tekstu zmienia znacznie pierwówzór², to dla językoznawców zasób wykorzystanych nazw stanowić może

² O roli przekładów w budowaniu lingwocentrycznej kultury czeskiego odrodzenia i o przemianach podejścia do wierności oryginałowi i oryginalności czeskiej formy językowej pisał Vladimír Macura w *Znamení zrodu* (Macura, 1995, s. 69–89).

ciekawym materiałem badawczym, który niełatwo jednoznacznie opisać z powodu jego zróżnicowania zarówno językowego, jak i komunikacyjnego. W czeskim tłumaczeniu analizowanego utworu literackiego odnaleźć można szerokie spektrum nazw — wyrazów zarówno pospolitych, jak i onimów — które przedstawiają egzotyczny i tajemniczy świat Turcji. Przyjrzyjmy się niektórym z nich³.

Najbardziej chyba widoczną grupą są antroponimy, głównie imiona — postaci historycznych i fikcyjnych, pochodzące z różnych kręgów kulturowych, lecz związane z krajami Lewantu (ale nie tylko). Do imion występujących w tekście należą między innymi *Giaffir* (B, s. 2), *Harun* (B, s. 3), *Zulejka* (B, s. 3), *Selim* (B, s. 3), *Medžnon* (B, s. 4), *Sadi* (B, s. 4), *Peri* (B, s. 8), *Oglú* (B, s. 11), *Azrael* (B, s. 17), *Osman* (B, s. 20), *Kain* (B, s. 35), *Abdallah* (B, s. 36), *Pasvan* (B, s. 36). Wyodrębnić można również inne antroponimiczne grupy funkcjonalne — imiona postaci mitologicznych: *Medžnon* (B, s. 4 — jak tłumacz podaje w przypisie: ktoś, kogo moglibyśmy sobie wyobrazić jako wschodniego Romea); *Héra* (B, s. 25), *Priam* (B, s. 26), *Leandros* (B, s. 25), *Diána* (B, s. 28), *Nioba* (albo *Niobé*) (B, s. 50). Pojawiają się też — co naturalne w kontekście opisywania bogactwa świata orientalnego — nazwy związane z przynależnością do wspólnoty, patronimiczne, etniczne czy rodowe. Wśród nich odnaleźć można zarówno onimy — *Arab* (B, s. 8), *Karasanové* (B, s. 11 — l.mn.), *Timarioti* (B, s. 11 — l.mn. — jeźdźcy konni), *Mameluci* (B, s. 12 — l.mn. — niewolnicy), jak i propria — na przykład *moslem* (B, s. 2). W ramach innych kategorii rozróżnić można nazwy odnoszące do tytułów, funkcji, godności pełnionych na dworze: *Paša* (B, s. 3), *Hurisky* (B, s. 8 — l.mn.), *delis* (B, s. 12 — jeździec konny), *kislar* (B, s. 13 — najwyższy dowódca w haremie), *Sultan* (B, s. 16).

Przedstawione nazwy bez wątpliwości odnoszą czytelnika do świata odległego, egzotycznego, jednak granica między tym, co obce i mało znane, a tym, co chociaż w części przyswojone, jest nieostra, zależy często od kompetencji komunikacyjnych odbiorcy. W tekście pojawiają się też nazwy odnoszące do rzeczywistości zdecydowanie bliższej i mniej egzotycznej niż Turcja — na przykład *Grek* (B, s. 5), *Moskál* (B, s. 6), *Bosňák* (B, s. 36), *Frankové* (B, s. 44, l.mn.). Nie możemy być absolutnie pewni, jak rozumiane były te nazwy w połowie XIX wieku (choć wyjaśnień dostarczają nam słowniki z tamtego okresu, na przykład Jungmann 1835–1839), możemy jednak zakładać, że część z nich była przyswojona w stopniu większym, inne były najpewniej zdecydowanie mniej znane. I choć niewątpliwie nie są one nazwami tureckich realiów, a duża część z nich (również wiele nazw pospolitych, które wspomniane są w dalszej części tekstu) znana była w języku czeskim o wiele wcześniej, to warto odnotować, że w dalszym ciągu nazwy takie i im podobne konotują jakąś obcość, większą czy mniejszą odległość, coś mniej znanego, a przez to mniej bezpiecznego, choć być może ciekawego.

³ W przypisie przy każdej nazwie podano stronę źródła (B — Byron, 1854), na której się pojawiła (zasadniczo — po raz pierwszy). Nazwy podano w formie mianownika liczby pojedynczej (jeśli nie zaznaczono inaczej). Etymologia słowa (jeśli została podana) za Machek (2010). Identyfikacja nazw i objaśnienia poszczególnych słów — M.W.

Dużą grupą nazw obcych dotyczących przeważnie realiów są toponimy — nazwy państw, miast, krain i innych pojęć geograficznych, choć również w tym wypadku można zauważyć, że różna jest skala obcości, która się z nimi wiąże. Do takich nazw należą onimy określające miejsca leżące *stricte* na terytoriach, jakie zajmowało w połowie XIX wieku Państwo Osmańskie. Są to na przykład *Dardanely* (B, s. 13 — cieśnina między Półwyspem Bałkańskim w Europie a Azją Mniejszą, łącząca Morze Egejskie z morzem Marmara), *Egryp* (B, s. 19 — nazwa feudalnego państwa istniejącego na greckiej Eubei), *Hellespont* (B, s. 25 — starsza nazwa Cieśniny Dardanele), *Lemnos* (B, s. 55 — wyspa grecka), *Brusa* (B, s. 42 — najprawdopodobniej współczesne miasto Bursa) i — oczywiście — występujące w tytule dzieła Byrona *Abydos* — miasto w Azji Mniejszej nad cieśniną Hellespont. Pojawiają się też nazwy, które odnoszą nas do miejsc nieco dalszych, bardziej egzotycznych: *Nubie* (B, s. 3), *Mekka* (B, s. 8), *Širaz* (B, s. 29 — miasto w Iranie), *Kandie* (B, s. 32 — miasto w Beninie albo na Sri Lance), *Istakar* (B, s. 19 — współczesne irańskie miasto Istakhr), ale i bliższych, znanych choćby z powodów geograficznych: *Rumelia* (B, s. 40 — kraina historyczna na Bałkanach, prowincja turecka w czasach Państwa Osmańskiego, która obejmowała część Imperium między Dunajem a Peloponezem — do zmian drugiej połowie XIX w.), leżących w Basenie Morza Śródziemnego, na przykład *Israel* (B, s. 19) czy nawet nieistniejących na mapie świata — *Eden* (B, s. 37). Zauważyć możemy również toponimy, które mogą konotować mniej obcości z powodów historycznych i społecznych — *Stambul* (B, s. 6) czy metaforyczny *Starý Oceán* (B, s. 43) — albo nie konotują jej w ogóle: *Dunaj* (B, s. 40).

Dużą częścią nazw obcych realiów charakterystycznych dla orientального świata są słowa określające przedmioty codziennego (lub rzadszego) użytku (w tym ubrania i ozdoby czy broń) — na przykład *čibuk* (B, s. 12 — fajka wodna), *handžár* (B, s. 52 — broń pochodzenia perskiego), *ambrové perły* (B, s. 28), *Iránské tkaniny* (B, s. 29), *turban* (B, s. 32), *atar-gul* (B, s. 14 — olej różany), rzadziej nazwy potraw: *olíva* (B, s. 1) czy *šerbet* (B, s. 31) czy miejsc: *Harem* (B, s. 4).

Charakterystyczną grupą nazw są te związane z religią: na przykład *moslem-ský růženec* (B, s. 28), *koran* (B, s. 29), *kombolaj* (B, s. 29 — sznur przypominający różaniec), *muezzin* (B, s. 45), ale i *Eden* (B, s. 37) czy *Azrael* (B, s. 17 — imię anioła śmierci). Spotkać możemy też nazwy roślin i zjawisk przyrodniczych, które są typowe dla terenów leżących na południe od Europy Środkowej, nie zawsze orientalnych, ale na pewno odleglejszych. Ta grupa wyrazów reprezentowana jest przez między innymi następujące przykłady: *cypríš* (B, s. 1; forma bliższa staro-czeskiemu *cypryš* albo *cypreš* — zob. Machek, 2010, s. 920), *myrta* (B, s. 1), *cedr* (B, s. 1), *zefír* (B, s. 1), *citron* (B, s. 1). W tekście pojawia się również okrzyk wojenny: *Ollah* (B, s. 13), co tłumacz wyjaśnia nam w przypisach.

Wskazane nazwy, różnorodne w formie i treści, reprezentują całą mnogość kategorii pojęciowych, jakie odnaleźć możemy w dziewiętnastowiecznym czeskim przekładzie *Narzeczonej z Abydos*. Część z nich zidentyfikować można łatwo,

natomiast inne określić współcześnie jest znacznie trudniej, szczególnie jeśli mówimy o miejscach czy przedmiotach, które już nie istnieją i w tym kontekście można je uznać za swoiste historyzmy, jak na przykład *vyšina Sigejská* (B, s. 55), czyli teren przy starożytnym mieście Sigeion leżącym w Troadzie w północno-zachodniej Anatolii.

Funkcjonalność nazw i kwestie normatywne

Kolejnym problemem badawczym jest klasyfikacja funkcjonalna nazw, którą trudno — jak już wspomniano — przeprowadzić jednoznacznie, ponieważ kryterium adaptacji obcej nazwy nakłada się tutaj na czynniki historyczno-literackie i stylistyczne, a także komunikacyjne. Możemy mówić na przykład o rozróżnieniu przejęć starszych i nowszych, całkowicie bądź częściowo zaadaptowanych formalnie, zapożyczeń odnoszących się do realiów już nieaktualnych, czyli właśnie wspomnianych, trudnych do precyzyjnego zidentyfikowania historyzmów i nazw aktualnych w momencie przekładania tekstu w połowie XIX wieku, ale też pojęć, z którymi spotykamy się na co dzień również dzisiaj (na przykład *turban*, *Mekka* czy *oliva*) — te wyrazy możemy uważać za przyswojone, już nieobce (na pewno współcześnie).

W kontekście tej złożoności w zasobie badanych nazw wskazać można jeszcze między innymi egzonymy, czyli narodowe wersje obcojęzycznej nazwy geograficznej jakiegokolwiek obiektu, który leży poza granicami jakiegoś kraju, a więc poza terytorium użytkowania jego oficjalnego języka (por. Harvalík, 1998, s. 261). Do takich nazw zaliczyć możemy toponimy: *Dardanely* (B, s. 13), *Mekka* (B, s. 8), *Širaz* (B, s. 29), *Nubie* (B, s. 3), *Istakar* (B, s. 19).

Zauważalną grupą egzotyzmów są takie, które nazywają realia zupełnie nieznanne — nie da się ich określić inaczej niż oryginalnie. Są to najczęściej wyrazy w formie cytatu i w ich przypadku mówić możemy o rodzaju ksenizmu (Wolfgang Moser, 1996, za: Hladká, 2017). Takim przykładem jest wyraz *atar-gul* (B, s. 14), którego nie sposób zidentyfikować, nie znając etymologii poszczególnych elementów złożenia: *atar* — słowo pochodzenia arabskiego, zaadaptowane przez perski, oznaczające ‘wonny olej’, notabene oryginalnie różany (Essa, Ali, 2010, s. 70), a *gul* to po turecku ‘róża’ (właściwie: *gül*). Biorąc pod uwagę, że analizowany czeski tekst został przełożony z języka angielskiego w XIX wieku, kiedy język turecki zapisywany był alfabetem arabskim, możemy jedynie snuć przypuszczenia: mamy tu do czynienia na pierwszy rzut oka być może z cytatem, jednak po wnikliwszej analizie uznać można również, że jest to wyraz częściowo zaadaptowany (przynajmniej graficznie) i z powodzeniem mogący funkcjonować w systemie czeszczyzny, o czym świadczy jego użycie w analizowanym tekście: *s atar-gulem* (s. 14).

Jak widać, w proponowanym przeglądzie nazw obcych rzeczy i pojęć kojarzonych z inną kulturą czy przestrzenią, pojawiających się w czeskim

dziewiętnastowiecznym przekładzie dzieła Lorda Byrona, wskazane egzotyzy my reprezentują różne klasy przedmiotów i zjawisk — dotyczą zarówno elementów zupełnie nieznanymi, takich jak *kolomboj* (nazwa pospolita) czy *Istakar* (własna), jak i desygnatów, które w języku czeskim funkcjonują na co dzień i których obcości już nie odczuwamy albo odczuwamy ją mniej — na przykład *koran*, *sultan*, *Stambul*. W przypadku tej pierwszej grupy wyrazów, czyli nazw funkcjonujących w komunikacji okazjonalnie albo pojawiających się właśnie w funkcji poetyckiej (na przykład w utworze literackim), szczególnie cenne okazują się przypisy na końcu powieści, które tłumaczą część nazw obcych realiów czeskiemu czytelnikowi (podobne przypisy znajdują się w polskim przekładzie, ale i angielskim oryginale, choć każdy tłumacz inaczej je rozbudował).

To, co zwraca uwagę, to niezwykła różnorodność obcych realiów: oprócz nazw własnych określających obiekty geograficzne pojawiają się nazwy typowo realioznawcze, nazywające przedmioty, miejsca i ludzi. One również służą — oprócz oczywistej w literaturze pięknej kreacji artystycznej — potrzebie opisanie nowej, nieznanie rzeczywistości, która jednak często była nie do końca zrozumiana, a przez to mogła być nieprawidłowo interpretowana, co ma odzwierciedlenie także w specyfice niektórych nazw — w tekście pojawiają się na przykład osobliwości słowotwórcze: *pašalictví* (B, s. 38). Jednocześnie pokazuje to też, że czeski dobrze radzi sobie z przystosowaniem nazw obcych realiów do systemu języka: oprócz wielu wspomnianych w tym artykule przykładów adaptacji obcych wyrazów na różnym poziomie uwagę zwraca tworzenie przez tłumacza form przymiotników dzierżawczych, chętnie używanych w czeskim również dziś — na przykład *pašalictví Abdallogo* (B, s. 38), *Pasvanova zbujná družina* (B, s. 36), *Giaffirův zbraň* (B, s. 41), *Harunova péče* (B, s. 42).

Analizowany materiał może stanowić punkt wyjścia do dalszego i bardziej szczegółowego badania zapożyczeń z języków orientalnych (nie tylko tureckiego) na przestrzeni wieków: ich funkcji komunikacyjnej, stopnia adaptacji do języka czeskiego czy współczesnych ekwiwalentów, które nazywają wymienione realia inaczej, a są używane częściej i chętniej.

* * *

Współcześnie liczba obcych realiów pojawiających się w różnych tekstach już chyba w ogóle nie dziwi przeciętnego użytkownika języka: słowa te odnoszą się bowiem przecież zarówno do całej mnogości apelatywów, jak i do wybranych priopriów. O ile przez stulecia zapożyczenia z obcych języków były bezsprzecznie świadectwem bezpośrednich czy pośrednich kontaktów międzykulturowych różnych wspólnot językowych, o tyle dzisiaj ta fizyczna wręcz kiedyś relacja może być również zapośredniczona poza czasem i przestrzenią: obecne bowiem zainteresowanie rzeczywistością geograficznie i mentalnie odległą, wciąż jakoś nieznaną,

czasami nawet — jak może się wydawać — osobiwą, wzmagane jest przez współczesne media właśnie. To nie tylko Internet w postaci znanej z dwóch pierwszych dekad XXI wieku, ale i najnowsze i coraz popularniejsze narzędzia, przede wszystkim media społecznościowe — Facebook, Instagram i Tik Tok. Takie aplikacje i strony — nawet jeśli nie jesteśmy ich aktywnymi użytkownikami — nieustannie dostarczają nam treści, także tej proponowanej przez algorytmy, które czułe są na nasze wyszukiwania i przeglądane strony. Jeśli więc szukamy ofert wczasów w Grecji, Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Omanie, Armenii, Austrii czy na Dominikanie, w naszych mediach społecznościowych od razu pojawia się zawartość (tzw. kontent), która będzie odnosić do właściwego miejsca i języka czy odpowiedniej kuchni i kultury. Wraz z nią pojawią się nazwy obcych realiów, które — jak już ustaliliśmy — nie stanowią dla nas aż takiego wyzwania identyfikacyjnego, jak kiedyś. Wydaje się wręcz, że współcześnie można bezsprzecznie mówić o usprawnieniu procesu poznawania świata bez wychodzenia z domu: być może już niedługo ChatGPT albo inna forma cyfrowa zbliżająca się do sztucznej inteligencji, która — co chciałbym stanowczo podkreślić — nie napisała niniejszego artykułu, będzie mogła wykreować nam rzeczywistość, w której nazwy obcych realiów nie będą stanowiły dla odbiorcy żadnego problemu komunikacyjnego.

Bibliografia

Źródła

- Byron, G.G. (1813). *The Bride of Abydos*. London: T. Davison, Whitefriars.
 Byron, G.G. (1838). *Naręczona z Abydos. Czciociele Ognia*, przeł. Antoni E. Odyniec. Lipsk: Breitkopf i Härtel.
 Byron, G.G. (1854). *Nevěsta z Abydu: pověst turecká*, przeł. Josef V. Frič. Praha: Jaroslav Pospíšil.

Literatura

- Bečka, J. (1982). Islámský svět v české literatuře 19. Století. *Česká literatura*, 30, 4, s. 420–430.
 Best, K.-H. (2005). Turzismen im Deutsch. *Glottometrics*, 11, s. 56–63.
 Bláhová, K., Petrbock, V. (2008). *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku Symposia k problematice 19. století*. Plzeň: Academia.
 Boček, V. (2010). *Studie k nejstarším romanismům ve slovanských jazycích*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
 Bozděchová, I. (2017). Anglicismy v českém lexiku. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: https://www.czechency.org/slovník/ANGLICISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU (dostup: 10.11.2022).
 Daneš, F. (2009). Xenismy v dnešní češtině. W: F. Daneš, *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
 Essa, A., Ali, O. (2010). *Studies in Islamic Civilization: The Muslim Contribution to the Renaissance*. B.m.: International Institute of Islamic Thought.
 Harvalík, M., (1998). K problému klasifikace exonym. *Slovo a slovesnost*, 59, s. 259–265.

- Hladká, Z. (2017). Xenismus. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.). *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: <https://www.czechency.org/slovník/XENISMUS> (dostęp: 10.11.2022).
- Holub, J., Kopečný, F. (1952). *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství učebnic.
- Homolová, K., Otruba, M. (red.). (1982). *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel.
- Jungmann, J. (1835–1839). *Slovník česko-německý*. Praha: Fetterl. Pobrane z: <https://vokabular.ujc.cas.cz> (dostęp: 2.09.2023).
- Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (red.). (2012–2020). *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: <https://www.czechency.org>, (dostęp: 10.11.2022).
- Karlíková, H. (2017). Arabismy v českém lexiku. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: <https://www.czechency.org/slovník/ARABISMY%20V%20ČESKÉM%20LEXIKU> (dostęp: 10.11.2022).
- Kowalski, T. (1928). W sprawie zapożyczeń tureckich w języku polskim. W: J. Rozwadowski, W. Taszycki (red.), *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski, I.* (s. 347–353). Kraków: Gebethner i Wolff.
- Krajewska, W. (1980). Polskie przekłady powieści poetyckich Byrona w okresie romantyzmu. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 71/1, s. 161–164.
- Machek, V. (2010). *Etymologický slovník jazyka českého*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny.
- Macura, V. (1995). *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H&H.
- Majtczak, T., Sieradzka-Baziur, B., Mika, D. (2013). O zapożyczeniach turkijskich w języku polskim. *Roczniki Humanistyczne, 61,6 (Językoznawstwo)*, s. 93–107.
- Malečková, J. (2021). *“The Turk” in the Czech Imagination (1870–1923)*. Leiden, Boston: Brill-Rodopi.
- Markowski, A. (red.). (2004). *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Milewski, T. (2004). *Językoznawstwo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Moser, W. (1996). *Xenismen. Die Nachahmung fremder Sprachen*. Berlin: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Nekula, M. (2017a). Výpůjčka (přejímka). W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: <https://www.czechency.org/slovník/VÝPŮJČKA> (dostęp: 10.11.2022).
- Nekula, M. (2017b). Hierarchie výpůjček. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: https://www.czechency.org/slovník/HIERARCHIE_VÝPŮJČEK (dostęp: 1.09.2023).
- Newerkla, S.M. (2017). Germanismy v českém lexiku. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: https://www.czechency.org/slovník/GERMANISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU (dostęp: 10.11.2022).
- Petráček, V., Kraus, J. (red.). (2001). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Radimský, J., (2017). Romanismy v českém lexiku. W: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (red.), *Czech-Ency — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Pobrane z: https://www.czechency.org/slovník/ROMANISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU (dostęp: 10.11.2022).
- Rejzek, J. (2001). *Český etymologický slovník*. Praha: Leda.
- Reychman, J. (1965). Zapozyczenia tureckie w polskiej gwarze złodziejskiej. *Język Polski, 45*, s. 154–163.
- Řepková, M. (1985). Josef Václav Frič. W: J. Opelík, V. Forst, L. Merhaut (red.), *Lexikon české literatury, 1/(A–G)*. Praha: Academia.

- Stachowski, S. (2007). *Słownik historyczny turcyzmów w języku polskim*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Turek, W.P. (2001). *Słownik zapożyczeń pochodzenia arabskiego w polszczyźnie*. Kraków: Universitas.
- Večerka, R. (red.). (2006). *K pramenům slov: uvedení do etymologie*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny.